

Kazimierz F. Papciak

Kościół a prawa człowieka

Wrocławski Przegląd Teologiczny 16/2, 133-144

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. KAZIMIERZ F. PAPCIAK SSSC

KOŚCIÓŁ A PRAWA CZŁOWIEKA

Prawa człowieka zostały formalnie uznane za jeden z priorytetów społeczności międzynarodowej 60 lat temu. Dokładnie 10 grudnia 1948 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ, obradujące w Palaise de Chaillot w Paryżu, przyjęło *Powszechną deklarację praw człowieka*. Zawarte w niej prawa i obowiązki człowieka w społeczności zyskały miano uniwersalnych zasad obejmujących wszelkie aspekty życia ludzkiego. Jednak ów uniwersalizm praw człowieka jest ciągle przedmiotem kontrowersji, ze względu na filozoficzno-prawne pochodzenie tych praw z kultury Zachodu¹. *Deklaracja*, wraz z dwoma młodszymi od niej dokumentami dotyczącymi praw gospodarczych, społecznych, kulturalnych i politycznych, tworzy *Międzynarodową kartę praw człowieka*². Treść artykułów *Karty* ma moc prawa międzynarodowego. Jest więc dokumentem, który pod sankcją kar międzynarodowych zobowiązuje do jego przestrzegania wszystkie strony, tj. jej sygnatariuszy. Członkowie systemu Narodów Zjednoczonych powinni wypełniać w dobrej wierze zawarte w *Karcie* zobowiązania, stosując interpretację zgodną z orzeczeniami Komisji Praw Człowieka ONZ. Na szczególną uwagę zasługuje przyjęcie zasady bezwarunkowego poszanowania praw człowieka oraz zobowiązanie daleko idącej współpracy z Narodami

¹ Por. referaty przedstawicieli wielkich religii z sympozjum zorganizowanego w Paryżu, opublikowane w Concilium 228(1990): E. BOROWITZ, *La Torah, écrite et orale, et les droits de l'homme*, s. 35-45; K. WALF, *L'Évangile, le droit canon et les droits de l'homme*, s. 47-58; S. SIVARAKSA, *Les droits de l'homme dans le cadre d'une solution de problèmes globaux. Un point de vue bouddhiste*, s. 95-109; A.A. AN-NA'IM, *Qur'an, shari'a et droits de l'homme*, s. 75-84; R. GARAUDY, *Les droits de l'homme et islam*, s. 59-74; B. MUKERJI, *Les fondements de l'unité et de l'égalité. Un conception hindoue*, s. 85-94.

² Por. Département de L'Information ONU, *La Charte Internationale des Droits de l'Homme: Déclaration Universelle de Droits de l'Homme. Pacte International Relatif aux Droits Économiques, Sociaux et Culturels. Pacte International Relatif aux Droits Civils et Politiques et Protocole Facultatif*, New York 1984.

Zjednoczonymi i innymi państwami w tym zakresie. Należy przy tym zauważyć, że *Karta* nie zawiera żadnych wyraźnych wskazówek odnośnie do wdrożenia jej postanowień w krajowy porządek prawny państw – członków ONZ³.

Mimo że już w XVIII wieku można zaobserwować dążenia do określenia podstawowych praw i wolności obywatelskich, to jednak jeszcze na początku XX wieku respektowanie praw człowieka leżało w gestii poszczególnych państw. Poza lokalnymi dokumentami na gruncie europejskim i amerykańskim, nie istniał żaden uniwersalny i prawnie wiążący spis praw człowieka. Dopiero tragedia II wojny światowej skłoniła zwycięzców do podjęcia próby utworzenia międzynarodowego forum rozmów w tej kwestii. U podstaw stała szczerza intencja, aby wspólnymi siłami sprostać wyzwaniom powojennej rzeczywistości, ale przede wszystkim, aby nie dopuścić do powtórzenia błędów historii w przyszłości. Owym forum dyskusyjnym stała się Organizacja Narodów Zjednoczonych. Powołano komisję, której zlecono opracowanie katalogu podstawowych praw człowieka i podstawowych wolności. Komisja podjęła pracę pod przewodnictwem Eleonory Roosevelt (USA), aktywistki w dziedzinie praw człowieka oraz wdowie po byłym prezydencie USA, Franklinie Rooseveltcie. Współautorami projektu byli: René Cassin (Francja), Charles Malik (Liban), Peng Chun Chang (Chiny), Hernan Santa Cruz (Chile), Alexandre Bogomolov i Alexei Pavlov (Związek Radziecki), Lord Dukeston i Geoffrey Wilson (Wielka Brytania), William Hodgson (Australia) i John Humphrey (Kanada)⁴. Można w tym miejscu dodać – uprzedzając fakty – że dyskretnym konsultantem był ówczesny nuncjusz apostolski w Paryżu, kard. Angelo Giuseppe Roncalli, późniejszy papież Jan XXIII.

I. WSPÓLNE DZIEDZICTWO

Wczytując się w preambułę *Powszechnej deklaracji praw człowieka*, odnosi się wrażenie, że jest to dokument społecznej nauki Kościoła. *Deklaracja* bowiem uznaje przyrodzoną godność oraz równe i niezbywalne prawa wszystkich członków wspólnoty ludzkiej, które są podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju świata. Stwierdza, że nieposzanowanie i nieprzestrzeganie praw człowieka doprowadziło do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości. Uroczyste ogłasza, że najwznioślejszym celem ludzkości jest dążenie do zbudowania takiego świata, w którym ludzie będą korzystać z wolności słowa i przekonań oraz z wolności od strachu i nędzy. Zawiera imperatyw, że konieczne jest zagwarantowanie praw człowieka przepisami prawa, aby człowiek nie musiał – doprowadzony do ostateczności – uciekać się do buntu

³ Por. Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, *Prawa człowieka*, www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/ (5 XI 2008).

⁴ Por. tamże.

przeciw tyranii i uciskowi. Uznaje konieczność popierania rozwoju przyjaznych stosunków między narodami. Wyraża wiarę w podstawowe prawa człowieka, godność i wartość jednostki oraz w równouprawienie mężczyzn i kobiet, jak również zdecydowane poparcie dla postępu społecznego i poprawy warunków życia w większej wolności. Widzi konieczność jednakowego rozumienia tych praw i wolności dla ich pełnej realizacji w dynamicznych dziejach ludzkości⁵. Każda z powyższych uroczystych deklaracji znajduje swe odzwierciedlenie w treści społecznej nauki Kościoła⁶. Od kilkudziesięciu bowiem lat w ten ogólnoludzki wysiłek na rzecz praw człowieka, w pokojową walkę o nowy ład międzynarodowy wkomponowane są również działania Stolicy Apostolskiej. Rodzi się więc pytanie o specyfikę tych działań i ich powiązanie z nauczaniem społecznym Kościoła. Konieczne jest również wskazanie na niektóre fakty historyczne określające ewolucję postawy Stolicy Apostolskiej wobec kwestii praw człowieka. Pozwoli to również uchwycić główne akcenty nauczania społecznego o prawach człowieka w zmieniających się pontyfikatach papieskich.

II. KARTA Z HISTORII KOŚCIOŁA

Koncepcja praw człowieka zawsze zawierała się w tradycyjnej myśli społecznej Kościoła, od samych jego początków, jednak na jej zaktualizowanie przez Stolicę Apostolską świat musiał długo czekać, bo aż do drugiej połowy XX wieku. W międzyczasie nie obeszło się bez konfliktu Stolicy Apostolskiej z autorami i zwolennikami pierwszych deklaracji praw człowieka. Wręcz trudno sobie dziś wyobrazić – pisze L. Swidler – że zajęto wtedy głos *ex cathedra* potępiający tezy deklaracji i ustawiono je w opozycji do prawa boskiego⁷. Chodzi tu głównie o Encyklikę *Adeo nota* i List apostolski *Quod aliquantum* Piusa VI z 1791 roku, potępiające francuską *Deklarację praw człowieka i obywatela* z roku 1789. Tę samą linię wobec aktów normatywnych z zakresu wewnątrzpaństwowej ochrony praw człowieka utrzymywali następcy Piusa VI: Pius VII w Liście apostolskim *Post tam diuturnitas* (1814), Grzegorz XVI w Encyklice *Mirari vos* (1832) i Pius IX w Encyklice *Nostis et nobiscum* (1849) oraz słynnej *Quanta cura* (1864). Na negatywne stanowisko Stolicy Apostolskiej złożył się cały ciąg skomplikowanych czynników zarówno wewnątrzkościelnych, jak i będących wynikiem ruchów wolnościowych w Europie i Ameryce Północnej.

⁵ Por. *Powszechna deklaracja praw człowieka. Preambula*, w: A. PRZYBOROWSKA-KLIMACZAK (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 1995, s. 184-185.

⁶ Wystarczy porównać chociażby z takimi dokumentami Kościoła, jak: Papieska Komisja „Iustitia et Pax”, *Kościół a prawa człowieka*, *Więź* 3(1978), s. 7-20; 4(1978), s. 38-52; 5(1978), s. 38-52; Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.

⁷ Por. L. SWIDLER, *Les droits de l'homme. Panorama historique*, Concilium 228(1990), s. 29-30; por. także: H. WAŚKIEWICZ, *Prawa człowieka, pojęcie, historia*, Chrześcijanin w Świecie [ChwŚ] 63-64(1978), s. 44-45.

Z konieczności można je tutaj tylko zasygnalizować. Ze strony kościelnej powodem był panujący ciągle duch kontrreformacji, postawa aprioryczna i brak otwartości na ówczesne przemiany. Z drugiej strony koncepcje praw człowieka często miały swe źródła w przemianach rewolucyjnych i prądach filozoficznych, które Kościół potępiał. Często też stronnictwa polityczne i ruchy na rzecz praw człowieka reprezentowali ludzie wrogo nastawieni do Kościoła⁸. Zresztą echa ducha rewolucji francuskiej, w imię jakiegoś laickiego terroryzmu, pobrzmiwają do dziś. Dowodem tego jest chociażby opór wobec *invocatio Dei* do konstytucji europejskiej. Nie przesadzając, po czyjej stronie było więcej winy, trzeba przyjąć, że tych wydarzeń nie wolno interpretować w oderwaniu od ducha epoki, aby nie popaść w błąd anachronizmu.

Powolna zmiana stanowiska Stolicy Apostolskiej wobec praw człowieka i nasilającego się ruchu na rzecz ich jasnego deklarowania oraz ochrony rozpoczyna się od pontyfikatu Leona XIII. Jego encyklika *Rerum novarum* (1891) początkuje opatrzonej jeszcze wieloma zastrzeżeniami proces afirmacji praw człowieka w społecznej nauce Kościoła. Jednocześnie rozpoczyna się proces formułowania chrześcijańskiego ujęcia praw człowieka. Można to dostrzec w encyklice Piusa XI *Mit brennender Sorge* (1937), zajmującej negatywne stanowisko wobec narodowego socjalizmu, między innymi z pozycji praw człowieka. Również jego następcą, Pius XII, rozwija tę linię, czego wyrazem jest zwłaszcza przemówienie bożonarodzeniowe z 1942 roku⁹.

W 1950 roku Stolica Apostolska zwraca się dyskretnie do amerykańskiego jezuita J. Courtneya Murraya, aby rozpoczął poszukiwanie: zgodne z tradycją Kościoła, a jednocześnie pozwalające na pełną akceptację praw człowieka w katolickiej nauce społecznej. W tym czasie funkcjonuje już ONZ i jej *Powszechna deklaracja praw człowieka*, zwana również *Deklaracją uniwersalną*. Przygotowywana nowa epoka w nastawieniu Stolicy Apostolskiej do praw człowieka była wynikiem reakcji na tę deklarację, a jednocześnie wzrastającej tendencji do otwartości i dialogu. Na uwagę zasługuje jeszcze jeden fakt. Otóż w czasie gdy powstawała *Deklaracja powszechna*, nuncjuszem apostolskim w Paryżu był kardynał Angelo G. Roncalli. Uczestnik delegacji francuskiej w Komisji Praw Człowieka, prawnik René Cassino, podkreślił jego wydatną pomoc w tym przedsięwzięciu¹⁰. Nic więc dziwnego, że kard. Roncalli, już jako papież Jan XXIII, dokonał istotnego przełomu tak w relacji do ONZ, jak i do

⁸ G. ALBERIGO, *Du bâton à la miséricorde. Le magistère catholique de 1830 à 1980*, Lumière et Vie 180(1986), s. 17-22; por. J. KONDZIELA, *Chrześcijańskie ujęcie praw człowieka na tle dyskusji międzynarodowej*, ChwŚ 63-64(1978), s. 52-54.

⁹ H. SKOROWSKI, *Problematyka praw człowieka*, Warszawa 2005, s. 37-50. Na kolejnych stronach autor omawia historię rozwoju praw człowieka w myśli społecznej Kościoła od Leona XIII do Jana Pawła II; por. także: J.Y. CALVEZ, *Droits de l'homme, justice, Evangile*, Paris 1985, cz. 1, s. 27.

¹⁰ L. SWIDLER, *Les droits de l'homme...*, art. cyt., s. 29.

kwestii praw człowieka¹¹. Od tego czasu można mówić, że Stolica Apostolska nie tylko nie neguje praw człowieka, ale stała się ich rzecznikiem w skali międzynarodowej, także poprzez Organizację Narodów Zjednoczonych i jej wyspecjalizowane agendy. Jednocześnie można stwierdzić, że Stolica Apostolska proponuje chrześcijańską wizję praw człowieka, a każdy z następców Jana XXIII nadaje jej akcent specyficzny dla swego pontyfikatu.

III. CHRZEŚCIJAŃSKA SPECYFIKA PRAW CZŁOWIEKA

Wspólną bazą chrześcijańskiej wizji praw człowieka są założenia antropologii chrześcijańskiej, w dużej mierze inspirowane filozofią Jacques'a Maritaina¹². Z jednej strony nawiązują one do godności przyrodzonej, ale także nadprzyrodzonej człowieka oraz do równości wszystkich ludzi w ich godności, z drugiej zaś strony – do społecznej natury człowieka, do tego, że człowiek nie może rozwijać się w pełni bez wspólnoty z innymi ludźmi¹³. Założenia te osadzają prawa człowieka w prawie naturalnym, interpretowanym jako odwieczne prawo Stwórcy, zakodowane w każdym człowieku, a więc w nurcie personalistycznym, tak w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Te fundamentalne założenia, prawie każdorazowo przypominane, nie przeszkadzają jednak w tym, aby każdy z pontyfikatów wyróżniał się podkreśleniem niektórych praw, co znajduje wyraz między innymi we współpracy z ONZ. Najczęściej owo podkreślanie pewnych praw wiąże się z dynamicznym rozwojem etosu międzynarodowego, w którym można zauważyć różne aspekty zmieniających się faz, stymulowanych najbardziej palącymi problemami wspólnoty ogólnoludzkiej.

W epoce Jana XXIII, problemem dominującym jest utrzymanie pokoju, którego podstawy naruszył okres zimnej wojny i eskalacji zbrojeń jądrowych. Dlatego też jedna z dwóch encyklik społecznych nosi tytuł *Pacem in terris* i umieszcza pokój w kontekście praw człowieka. „Dalekowzroczej zapobiegliwości Organizacji [Narodów Zjednoczonych] – pisze Jan XXIII – zawdzięczamy uchwalenie [...] *Powszechnej deklaracji praw człowieka*”. I chociaż nie uszło jego uwagi, że „niektóre rozdziały *Deklaracji* wzbudzają gdzieś słuszne zastrzeżenia”, to jednak jest to, zdaniem papieża, olbrzymi krok na-

¹¹ Por. L. RING-EIFEL, *Światowa potęga Watykanu. Polityka współczesnych papieży*, Warszawa 2006, s. 118-124.

¹² Udział J. Maritaina w procesie formułowania zasad *Powszechnej deklaracji praw człowieka* zasługuje na oddzielne opracowanie, zwłaszcza w analizie teoretycznych założeń *Deklaracji* i jej pochodnych. Szczególnie chodzi tu o napisane w czasie wojny dzieło: *Droit naturel et droits de l'homme*. Por. Cahiers Jacques Maritain 18.

¹³ R.J. DUPUY, *Stolica Apostolska a prawa człowieka*, ChwŚ 4(1974), s. 102-103. W imieniu Stolicy Apostolskiej autor wygłosił to przemówienie w czasie drugiej tury KBWE w Genewie. Nieco później założenia te przypomniała Międzynarodowa Komisja Teologiczna: *La dignité et les droits de la personne humaine*, La Documentation Catholique 1893(1985), s. 383-391.

przód w kierunku ustalenia prawnego i politycznego ustroju wszystkich istniejących na ziemi narodów (*Pacem in terris*, nr 143-144)¹⁴. Taki zaś ustrój jest dla Jana XXIII warunkiem pokoju, wkomponowanym w dobro wspólne ludzkości. Dlatego wyraża on życzenie, aby jak najszybciej nadszedł czas, kiedy Organizacja Narodów Zjednoczonych będzie w stanie skutecznie bronić praw osoby ludzkiej, które – wypływając bezpośrednio z godności osoby człowieka – są powszechne, nienaruszalne i niezienne (*Pacem in terris*, nr 7 i nr 145)¹⁵.

Jeszcze raz apel ten został skierowany do ONZ, już bezpośrednio w jej siedzibie, poprzez kard. Leo J. Suenensa, któremu Jan XXIII zlecił prezentację owej symfonii pokoju (tzn. encykliki *Pacem in terris*) na forum Narodów Zjednoczonych. Zdaniem kard. Suenensa pokój jest wspólnym mianownikiem ludzi dobrej woli, warunkowanym przestrzeganiem praw osoby i praw narodów¹⁶. Celem bowiem każdej społeczności, a szczególnie wspólnoty politycznej jest, według Jana XXIII, nie tylko respektowanie praw człowieka, ale również ich realizacja i rozwijanie. A lista praw wymienionych w *Pacem in terris* jest prawdziwą *Deklaracją uniwersalną Kościoła*, skierowaną do całego świata¹⁷. Rozpoczyna ją prawo do życia i godnego poziomu życia, prawo do korzystania z wartości moralnych i kulturalnych, prawo do wolności religijnej; dalej papież wymienia prawo do wolnego wyboru stanu i swobody życia rodzinnego, prawa społeczno-gospodarcze z prawem do zrzeszania się, prawo do emigracji i imigracji, prawo do wolnego udziału w życiu publicznym. Całą listę Jan XXIII zamyka prawem do ochrony swych praw. Należy przy tym zauważyć, że w encyklice listę praw poprzedza nawiązanie do porządku, jaki powinien panować między ludźmi. Podobne zdanie również ją kończy, gdyż dla papieża pokój jest właśnie harmonią i porządkiem (*Pacem in terris*, nr 8-28). A zatem akcent pada na te prawa, które muszą być zachowywane w pierwszej kolejności, aby pokój mógł się trwale zakorzenić w etosie międzynarodowym. Każdemu zaś prawu wymienionemu w encyklice analogicznie odpowiadają również obowiązki człowieka¹⁸.

Magna Charta chrześcijańskiego ujęcia praw człowieka, jaką jest encyklika *Pacem in terris*, stała się podstawą dalszego rozwoju tej problematyki w ramach nauki społecznej Kościoła. Drugi Sobór Watykański, chociaż bezpośrednio nie nawiązał ani do ONZ, ani do *Deklaracji uniwersalnej*, to jednak podkreślając samą ideę i sposoby jej realizacji, zaakcentował konieczność wychowywania w duchu praw człowieka. Uznał bowiem szerzenie kultury praw człowieka za jeden z wyznaczników właściwych dla misji Kościoła (por. *Gaudium et spes*, nr 41-42).

¹⁴ JAN XXIII, Encyklika *Pacem in terris*, w: M. RADWAN, L. DYCZEWSKI, A. STANOWSKI (red.), *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, Rzym – Lublin 1987, cz. 1, s. 297-298.

¹⁵ Por. L. RING-EIFEL, *Światowa potęga Watykanu...*, dz. cyt., s. 118-120.

¹⁶ L.J. SUENENS, *Przemówienie w ONZ*, *Życie i Myśl* 7-8(1963), s. 37-45.

¹⁷ Por. J.Y. CALVEZ, *Droits de l'homme...*, dz. cyt., s. 28-30.

¹⁸ Por. F.J. MAZUREK, *Kościół wobec Powszechnej deklaracji praw człowieka*, ChwŚ 123(1983), s. 98-99; por. także: tenże, *Nauczanie Kościoła o prawach człowieka*, ChwŚ 150(1986), s. 10-17.

Paweł VI, którego pontyfikat rozpoczął się w czasie trwania ostatniego soboru, posunął się o krok dalej i dokonał przełomu w zakresie stosunku Kościoła do pozakościelnych prób realizacji i ochrony praw człowieka. Zaowocowało to nawiązaniem bezpośrednich stosunków z instytucjami zajmującymi się między innymi prawami człowieka¹⁹. Toteż o wiele częściej niż jego poprzednik odwoływał się do wysiłków systemu NZ w tej dziedzinie. W czasie wizyty z okazji dwudziestolecia istnienia tej organizacji nie nawiązał wprawdzie do *Deklaracji uniwersalnej*, ale proklamując uroczyste gotowość ścisłej współpracy, wskazał szczególnie na współpracę w dziedzinie praw człowieka²⁰. Z kolei w XX rocznicę ogłoszenia *Deklaracji* skierował list do konferencji w Teheranie, wzywając wszystkie narody do respektowania i rozwijania praw człowieka, których fundamentem jest owa deklaracja²¹. Kierując zaś orędzie do ówczesnego Sekretarza Generalnego ONZ, Sithu U Thanta, w XXV rocznicę powołania tej organizacji, stwierdził, że „ogłoszona przed przeszło dwudziestu laty przez wasze zgromadzenie *Karta praw człowieka* jest w naszych oczach jednym z najwspanialszych tytułów do chwały tego zgromadzenia. Domagać się dla wszystkich – bez względu na rasę, wiek, płeć i religię – poszanowania praw godności ludzkiej i niezbędnych warunków do korzystania z niej, czyż nie jest to wzniosłym i jasnym dowodem jednomyślnego pragnienia serc i powszechnego głosu sumień?”²². Natomiast w liście do Narodów Zjednoczonych z okazji XXV rocznicy *Deklaracji uniwersalnej* dodał jeszcze, że widzi w niej podstawę do formułowania innych międzynarodowych aktów prawnych w celu takiego kształtowania etosu międzynarodowego, który każdemu człowiekowi zapewni minimum bezpieczeństwa i wolności²³. Wiąże również prawa człowieka z pokojem na świecie. Dlatego orędzie na II Światowy Dzień Pokoju (1969) nosi tytuł: *Rozwój praw człowieka – drogą do pokoju*. W dwa lata później natomiast powtarza za *Deklaracją*, że wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw, i powinni postępować według sumienia po bratersku wobec innych²⁴.

Specyficznym jednak akcentem w nauczaniu Pawła VI była dewiza poszanowania praw człowieka do rozwoju. W Liście apostolskim *Octogesima adve-*

¹⁹ Por. H. WAŚKIEWICZ, *Prawa człowieka, pojęcie, historia*, ChwŚ 63-64 (1978), s. 47.

²⁰ Por. PAWEŁ VI, *Orędzie do Narodów Zjednoczonych*, nr 6, w: *Dokumenty nauki społecznej...*, cz. 1, dz. cyt., s. 311-312.

²¹ Por. tenże, *Le XXe anniversaire de la Déclaration universelle des Droits de l'Homme*, La Documentation Catholique 1517(1968), s. 881-884.

²² Tenże, *Orędzie do Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta*, w: tenże, *Nauczanie społeczne 1970*, Warszawa 1973, s. 144.

²³ Tenże, *Le XXVe anniversaire de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme*, Message aux Nation Unies, La Documentation Catholique 1645(1974), s. 13-14.

²⁴ Tenże, *Rozwój praw człowieka – drogą do pokoju*, Orędzie na II Światowy Dzień Pokoju; oraz: tenże, *Każdy człowiek jest moim bratem*, Orędzie na IV Światowy Dzień Pokoju, w: PAWEŁ VI – JAN PAWEŁ II, *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, red. K. CYWIŃSKA, T. KONOPKA, M. RADWAN, Rzym – Lublin 1987, s. 35-40 i 47-52.

niens napisał więc, że postęp naukowy i techniczny przemienia otoczenie człowieka i ujawnia podwójną jego dążność: do równości społecznej i do udziału w zarządzaniu. Aby zaś to podwójne dążenie stało się faktem i znalazło wyraz w strukturach, dokonano już postępu w określeniu praw człowieka i porozumieniach międzynarodowych dotyczących stosowania tych praw²⁵. Przemawiając wcześniej w Międzynarodowej Organizacji Pracy, nawiązuje do konstytucji tej organizacji i stwierdza, że „wszyscy ludzie, bez względu na rasę, płeć czy wiarę, mają prawo do osiągania postępu materialnego i rozwoju duchowego w wolności i godności [...]”²⁶. To programowe założenie Pawła VI odzwierciedlają także bezpośrednie relacje do ONZ, w których papież łączy prawa człowieka z postępowaniem materialnym i duchowym, czyli z rozwojem integralnym człowieka. W owym czasie ów specyficzny akcent dobrze korelował z ogłoszoną przez ONZ drugą dekadą rozwoju świata²⁷. W tym duchu powstaje również dokument Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax” na temat praw człowieka. Treść tego dokumentu jest realizacją zadań wyznaczonych przez Pawła VI (Motu proprio *Catholicam Christi Ecclesiam*), aby pogłębić aspekt doktrynalny, duszpasterski i apostołski problemów rozwoju i pokoju w kontekście ochrony i rozwoju praw człowieka²⁸.

Współpraca Stolicy Apostolskiej z ONZ, a szczególnie z Komisją Praw Człowieka i niektórymi agendami specjalistycznymi, rozwijała się równie żywo za pontyfikatu Jana Pawła II. „Misją papieża jest obrona praw człowieka” – powiedział Papież z okazji uroczystości nadania doktoratu *honoris causa* Uniwersytetu La Sapienza w maju 2003 roku²⁹. Przeszeregowaniu jednak uległa hierarchia praw człowieka, co jest kolejną specyfiką nowego pontyfikatu. W orędziu do Sekretarza Generalnego, Kurta Waldheima, z okazji XXX rocznicy *Deklaracji powszechnej*, Papież stwierdził, że pragnie mówić szczególnie o jednym prawie, które bez wątpienia zajmuje pozycję centralną: o prawie do wolności myśli, wolności sumienia i wolności religijnej³⁰. Ta ideowa deklaracja Papieża u progu jego pontyfikatu tkwi w założeniu, że wolność jest nie tylko wartością człowieka, ale również czynnikiem konstytuującym jego naturę, jest nieodzownie złączona z pojęciem osoby, dla której jest znakiem rozpoznaw-

²⁵ Por. PAWEŁ VI, List apostolski (do kard. M. Roya) *Octogesima adveniens*, nr 22-23, w: *Dokumenty nauki społecznej...*, cz. 1, dz. cyt., s. 437.

²⁶ Tenże, *Przemówienie wygłoszone na posiedzeniu plenarnym MOP* (10 VI 1969), nr 8, w: *Dokumenty nauki społecznej...*, cz. 1, dz. cyt., s. 421.

²⁷ Por. chociażby: S. U THANT, *Przemówienie na audiencji u Pawła VI* (28 III 1969); oraz: PAWEŁ VI, *Przemówienie w odpowiedzi U Thantowi* (28 III 1969), ChwŚ 7(1970), s. 31-35.

²⁸ Por. Papieska Komisja „Iustitia et Pax”, *Kościół i prawa człowieka*, dz. cyt.; por. także: K. DRZEWIECKI, „*Powszechna deklaracja praw człowieka*” jako inspiracja współczesnego rozwoju praw człowieka, ChwŚ 123(1983), s. 44-45.

²⁹ JAN PAWEŁ II, *Misją papieża jest obrona praw człowieka*, www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/dr_lasapienza_17052003.html (5 XI 2008).

³⁰ Por. tenże, *O prawach człowieka*, Orędzie do Sekretarza Generalnego ONZ K. Waldheima, Więż 4(1979), s. 5.

czym i formą istnienia człowieka – osoby. Wydaje się, że u podstaw takiej specyfiki w nauczaniu Jana Pawła II leży refleksja nad wielorakimi formami naruszania praw człowieka. Jakimś antidotum jest więc założenie, że między podstawowymi prawami człowieka a wolnością zachodzi ścisła korelacja³¹. Analizując przemówienia kierowane przez przedstawicieli Stolicy Apostolskiej do ONZ, można stwierdzić, że w ciągu ostatnich trzydziestu lat Stolica Apostolska podkreśla zwłaszcza prawo do wolności religijnej jako podstawę wszystkich innych wolności i praw człowieka³². Zwracając się do dyplomatów akredytowanych przy Stolicy Apostolskiej, Jan Paweł II stwierdził więc, że myśli w sposób specjalny o wolności religijnej, której poświęcił Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1988. Dla niego bowiem „prawo do poszukiwania prawdy i do wolności religijnej [...] konstytuuje i jest racją istnienia innych wolności podstawowych człowieka”³³.

Trudno jest wskazać precyzyjnie specyfikę obecnego papieża, Benedykta XVI, w kwestii praw człowieka. Zwłaszcza że swoista koncepcja Jana Pawła II zapewne była wspomagana przez ówczesnego kard. Josepha Ratzingera. Przemawiając na forum Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w kwietniu 2008 roku, nawiązał on do słów Jana Pawła II i stwierdził, że ONZ „powinna być moralnym centrum, w którym wszystkie narody czują się u siebie, rozwijając wspólną świadomość bycia rodziną narodów”³⁴. Wspominając zaś 60. rocznicę ogłoszenia *Powszechnej deklaracji praw człowieka*, zauważył, że jest ona wynikiem fundamentalnych zbieżności między różnymi tradycjami kulturowymi i religijnymi. Zwrócił uwagę, podobnie jak jego poprzednik, że wśród praw człowieka jest prawo do wolności religijnej, która zderza się z uprzywilejowaną ideologią sekularyzmu. Próbuje ona zredukować prawo do wolności religijnej do sfery pobożności prywatnej, osobistej, podczas gdy jest to prawo do obecności religii w przestrzeni publicznej. Już kilka miesięcy wcześniej Papież – przemawiając do przywódców Międzynarodówki Centrowych Demokratów – wskazał: „Jest jeszcze inna dziedzina, do której przywiązujecie wielką wagę: to obrona wolności religijnej, podstawowego prawa, które nie może być zniesione, odebrane ani naruszane, prawa zakorzenionego w godności każdego człowieka i znajdującego wyraz w licznych dokumentach międzynarodowych, przede wszystkim w *Powszechnej deklaracji praw człowieka*. Wolność ta oznacza także prawo do zmiany religii, które należy zagwarantować nie tylko na płaszczyźnie prawa, ale również w codziennej praktyce. Wolność religijna

³¹ Por. H. SKOROWSKI, *Prawa człowieka w służbie wolności*, Collectanea Theologica 58(1988), s. 28-38; por. także: tenże, *Wolność religijna a prawa człowieka*, Communio 4(1986), s. 100-112.

³² Por. J. MULLOR, *L'Eglise catholique et la liberté religieuse. Message aux Nations Unies*, DC 2017(1990), s. 1040-1044; JAN PAWEŁ II, *Des peuples entiers ont surmonté la peur*, Discours aux diplomates accrédités auprès du Saint-Siège, DC 2000(1990), s. 155-159.

³³ JAN PAWEŁ II, *L'humanité est invitée à un changement de mentalité*, DC 1955(1988), s. 142.

³⁴ *Papieska pielgrzymka do USA*, Gość Niedzielny 17(2008), s. 24-25.

jest bowiem wyrazem naturalnego otwarcia się człowieka na Boga – pełnię Prawdy i najwyższe Dobro; jej uznawanie jest fundamentalnym świadectwem szacunku dla ludzkiego rozumu i jego zdolności pojmowania prawdy”³⁵. Po raz kolejny w swoich wypowiedziach Benedykt XVI, wierny założeniom szkoły katolicko-społecznej z Fryburga, nawiązuje do znaczenia prawa naturalnego i rozumu w rozwiązywaniu problemów społecznych ludzkości (por. *Deus Caritas est*, 27)³⁶. Być może to jest specyficzny akcent tego pontyfikatu. Również w odniesieniu do *Deklaracji* zaznaczył w ONZ, że istnieje wspólne etyczne podłoże praw człowieka: jest nim prawo naturalne ponad rozbieżnościami ideologicznymi, religijnymi czy cywilizacyjnymi. „Nie tylko prawa są uniwersalne, ale i osoba ludzka jest uniwersalna jako podmiot tych praw” – przypomniał i dodał, że istnieje prawda obiektywna, niezależna od mody i trendów kulturowych. Człowiek zaś jest niejako wyposażony w zdolność do rozeznawania dobra i zła, czego dowodem są prawa wpisane w *Deklarację uniwersalną*³⁷.

IV. WSPÓLNE DROGI I ROZDROŻA

Problem praw człowieka, tak mocno akcentowany i dyskutowany w ostatnim powojennym sześćdziesięcioleciu, sięga swymi korzeniami do samych początków ludzkiego współistnienia w społeczności. Gdyż na dobrą sprawę całą historię ludzkości można by rozpatrywać jako historię walki o prawa człowieka, o ową uniwersalną i podstawową wartość. „Współczesne zainteresowanie prawami człowieka nie jest więc bynajmniej efemerydą, sezonowym zainteresowaniem [...], sprawą chwilowej mody” – jak pisze T. Mazowiecki³⁸. Mimo to owe dążenia w obecnych czasach przestają już egzystować na peryferiach ludzkich marzeń o bezkonfliktowym świecie, ukazując osiągalność ogólnoludzkiego minimum w urzeczywistnianiu poczucia wolności, bezpieczeństwa i współuczestnictwa dla dobra wspólnego.

Wobec tysięcy doniesień o łamaniu praw człowieka, jakie otrzymuje co roku Centrum Praw Człowieka w Genewie³⁹, Stolica Apostolska nie tylko nie przechodzi obojętnie, ale przejawia jedyną w swoim rodzaju gotowość współpracy. Jak stwierdził to Paweł VI: „Stolica Apostolska całym swym autorytetem moralnym popiera wspólny ideał, którego wyrazem jest *Powszechna deklaracja*

³⁵ BENEDYKT XVI, *Kościół liczy na świadectwo chrześcijan w życiu politycznym*, Przemówienie do przywódców Międzynarodówki Centrowych Demokratów (21 IX 2007), www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/chadecja_21092007.html (5 XI 2008).

³⁶ BENEDYKT XVI, Encyklika *Deus Caritas est*, Watykan 2006.

³⁷ T. JAKLEWICZ, *Nadzieja dla Ameryki. Korespondencja z USA* (25 IV 2008), www.goscniedzielny.wiara.pl/index.php?grupa=6&art=1209159065&dzi=1104785534 (5 IX 2008).

³⁸ T. MAZOWIECKI, *Chrześcijaństwo a prawa człowieka*, *Więź* 2(1978), s. 6.

³⁹ Por. Département de l'Information ONU, *Le vade-mecum de l'orateur*, New York 1990, s. 32; por. także: Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, *Prawa człowieka*, art. cyt.

praw człowieka oraz ciągle umacnianie się głoszonych przez nią praw⁴⁰. Zwłaszcza że prawa człowieka mieszczą się idealnie w optyce etyczno-prawnych działań Stolicy Apostolskiej na arenie międzynarodowej. Współpraca ta jednak nie ogranicza się jedynie do moralnego poparcia. Stolica Apostolska bowiem bierze udział w przygotowywaniu różnych deklaracji i programów, wysuwa propozycje rozwiązania problemów ludzkości i popiera praktyczne inicjatywy podejmowane przez ONZ, między innymi, a może przede wszystkim w dziedzinie praw człowieka. Nierzadko Stolica Apostolska jest również stymulatorem nowych dokumentów ochrony praw człowieka, opracowywanych w systemie NZ, czego dowodem może być chociażby *Karta praw rodziny*⁴¹.

Czasem jednak ONZ musi przełknąć gorzką pigułkę ostrej krytyki, jak w przypadku konferencji w Kairze lub później w Pekinie, gdzie Stolica Apostolska przyjęła nieprzejednaną postawę obrony praw dzieci i kobiet w kontekście planowania rodziny. Wprawdzie rzecznik Watykanu, J. Navarro-Valls oświadczył, że celem udziału Stolicy Apostolskiej w konferencji w Kairze jest uczestnictwo w konstruktywnym dialogu, aby wypracować z innymi delegacjami końcowy dokument, oparty na konsensusie bliskim jedności⁴², to jednak oświadczenie abp. Renato Martino wskazuje, iż ów dialog nie oznacza rezygnacji z konstruktywnej krytyki i chrześcijańskiej tożsamości. Jako przewodniczący delegacji watykańskiej oświadczył, że Stolica Apostolska w ramach dochodzenia do konsensusu nie uczyniła nic, co mogłoby być rozumiane jako poparcie dla idei, których nie może ona wspierać z powodów moralnych⁴³. Tak więc jeszcze raz łacińska dewiza dyplomacji watykańskiej: *suaviter in modo, sed fortiter in re* („słodko w sposobie, ale rzeczowo”), pozwoliła przypomnieć opinii międzynarodowej niekwestionowany autorytet moralny Stolicy Apostolskiej w walce o podstawowe prawa każdego człowieka.

Narody Zjednoczone świętują 60. rocznicę powstania i przyjęcia *Powszechnej deklaracji praw człowieka*, zrodzonej z doświadczenia ludzkich krzywd, prawdziwie ludzkiego humanizmu i nadziei na pokojową przyszłość. „Jednym z najwspanialszych dokonań, jakie zostawiło nam w spadku ostatnie stulecie, było stworzenie zbioru praw międzynarodowych” – zauważa były Sekretarz generalny ONZ⁴⁴. Kościół może świętować inną rocznicę: 45-lecie powstania

⁴⁰ PAWEŁ VI, *La XXV-e anniversaire de la Déclaration...*, dz. cyt., s. 13.

⁴¹ Por. *Charte des Droits de Famille*, Texte présenté par le Saint-Siège à tous les intéressés, La Documentation Catholique 1864(1983), s. 1153-1157; JAN PAWEŁ II, *Discours au corps diplomatiques*, La Documentation Catholique 1823(1982), s. 138-139; por. M. MERLE, CH. DE MONTCLOS, *L'Eglise catholique et les relations internationales*, Paris 1988, s. 164-194.

⁴² Redakcja Zagraniczna PAP, wiadomość nr 78 z 5 IX 1994.

⁴³ *Oświadczenie arcybiskupa Renato Martino, przewodniczącego delegacji Stolicy Apostolskiej, w sprawie dokumentu końcowego Konferencji nt. Ludności i Rozwoju*, Słowo – Dziennik Katolicki z 7-9 X 1994, s. 2.

⁴⁴ K. ANNAN, *Przesłanie z okazji Dnia Praw Człowieka* (10 XII 2002), www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/przemowienia_przeslanie-dpc.php?org=1 (5 XI 2008).

encykliki Jana XXIII *Pacem in terris – Deklaracji uniwersalnej Kościoła*, która ostatecznie zamieniła antynomię dwóch światów w konwergencję dwóch światów, stwarzając ostatecznie nową metodę nauczania społecznego Kościoła. Przesłanie obydwu dokumentów jest zgodne, że „pokój między wszystkimi narodami wymaga: prawdy jako podstawy, sprawiedliwości jako reguły, miłości jako głównej sprężyny i wolności jako klimatu” – jak zauważył to kard. Leo Suenens w bezprecedensowej prezentacji encykliki Jana XXIII na forum Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w 1963 roku⁴⁵.

RÉSUMÉ

L’Eglise et les droits de l’homme

Dans le domaine des relations internationales, l’universalité des droits de l’homme s’appuie sur un certain consensus qui sans se vouloir non idéologique se place au-dessus des idéologies, autrement dit sur la reconnaissance des valeurs les plus fondamentales et communes de toute la famille humaine.

C’est dans cet esprit qu’ont été conçus, sous l’égide de l’ONU, les principaux documents qui codifient les droits de l’homme; documents qui sont le résultat de la réalisation d’un des objectifs de base de cette organisation, „à proclamer à nouveau notre foi dans les droits fondamentaux de l’homme, dans la dignité et la valeur de la personne humaine, dans l’égalité de droits des hommes et des femmes, ainsi que des nations, grandes et petites” (*Charte des Nations Unies, Préambule*).

Depuis quelques dizaines d’années, les initiatives du Saint-Siège s’insèrent dans cet effort universel en faveur des droits de l’homme, dans la lutte pour un nouvel ordre international. La question se pose sur le caractère spécifique de ces initiatives et sur leurs liens avec la doctrine sociale de l’Eglise. Il s’avère également nécessaire d’évoquer certains faits historiques qui déterminent l’évolution de la position du Saint-Siège vis-à-vis le problème des droits de l’homme.

La présente réflexion a donc pour objet le caractère spécifique de la convergence des actions éthiques et légales de ces deux acteurs de l’éthos international. Caractère spécifique basé sur un dialogue constructif mais également sur une critique constructive.

Thum. o. Kazimierz Papciak SSCC

Słowa kluczowe / key words:

Kościół, prawa człowieka, ONZ
Church, human rights, United Nations

⁴⁵ L.J. SUENENS, *Przemówienie w ONZ...*, art. cyt., s. 38.